

סימן נג - דיני שליח ציבור - שיעור 1

מעלות שליח הציבור

1. תלמוד בבלי מסכת תענית דף טז ע"א-ע"ב

תנו רבנן: עמדו בתפלה, אף על פי שיש שם זקן וחכם - אין מורידין לפני התיבה אלא אדם הרגיל. (איזהו רגיל?) רבי יהודה אומר: מטופל ואין לו, ויש לו יגיעה בשדה, וביתו ריקם, ופרקו נאה, ושפל ברך, ומרוצה לעם, ויש לו נעימה, וקולו ערב, ובקי לקרות בתורה ובנביאים ובכתובים, ולשנות במדרש בהלכות ובאגדות, ובקי בכל הברכות כולן. ויהו ביה רבנן עינייהו ברבי יצחק בר אמי, (עמוד ב) היינו מטופל ואין לו, היינו ביתו ריקם! - אמר רב חסדא: זהו שביתו ריקם מן העבירה. ופרקו נאה אמר אביי: זה שלא יצא (לו) +מסורת הש"ס: עליו+ שם רע בילדותו. היתה לי נחלתי כאריה ביער נתנה עלי בקולה על כן שנאתיה. מאי נתנה עלי בקולה? אמר מר זוטרא בר טוביה אמר רב, ואמרי לה אמר רבי חמא אמר רבי אלעזר: זה שליח צבור (היורד לפני התיבה שאינו הגון) +מסורת הש"ס: שאינו הגון היורד לפני התיבה+.

2. זוהר כרך ג (ויקרא) פרשת ויקרא דף יז ע"ב - יח ע"א

רבי יצחק אמר אם הכהן המשיח יחטא דא כהן דלתתא דאתתקן לעבודה ואשתכח ביה חטאה לאשמת העם הוא דהוי ודאי, ווי לאינון דסמיכין עליה. כגוונא דא שליחא דצבורא דאשתכח ביה חטאה (בגין דעמא לא אשתכחו זכאין קמי קודשא בריך הוא) ווי לאינון דסמיכין עליה...

ר' אלעזר ורבי אבא הוו יתבי, אמר ר' אלעזר חמינא לאבא ביומי דר"ה יום הכפורים דלא בעי למשמע צלותא מכל ב"נ אלא אי קאים עליה תלתא יומין קודם לדכאה ליה, דר"ש הוה אמר הכי, בצלותא דהאי ב"נ דאנא מדכנא אתכפר עלמא, וכ"ש בתקיעה דשופר דלא מקבל תקיעתא דבר נש דלאו איהו חכים למתקע ברזא דתקיעה...

3. רמב"ם הלכות תעניות פרק ד הלכה ד

ואיזה הוא הראוי להתפלל בתעניות אלו, איש שהוא רגיל בתפלה, ורגיל לקרות בתורה ובנביאים ובכתובים, ומטופל ואין לו, ויש לו יגיעה בשדה, ולא יהיה בבניו ובבני ביתו וכל קרוביו והנלוים עליו בעל עבירה אלא יהיה ביתו ריקן מן העבירות, ולא יצא עליו שם רע בילדותו, שפל ברך, ומרוצה לעם, ויש לו נעימה וקולו ערב, ואם היה זקן עם כל המדות האלו הרי זה מפואר, ואם אינו זקן הואיל ויש בו כל המדות האלו יתפלל.

4. אורחות חיים חלק א הלכות תפלה אות עח

וכשם שנבחרו הכהנים שהם משבט לוי לעבודתו לפי שנדבק אותו השבט להקב"ה כך יש להעמיד אדם כשר וירא שמים ודבק בדרכי השם לש"ץ להתפלל על הצבור שהתפלה במקום עבודה... ודרשו ז"ל נתנה עלי בקולה על כן שנאתיה זה ש"צ היורד לפני התיבה ואינו הגון ופרש"י ז"ל רשע זה שהקב"ה שונאו מכלם והוא נותן עלי בקולו. וכשם שעונשו מרובה כשאינו הגון כך שכרו מרובה אם יהיה מן ההגונים כמו שביארנו ויתנהג כהוגן וכשורה ויהיה ממצידיקי הרבים בתפלתו והוא הנקרא מלאך השם כמו שדרשו ז"ל, ואל תאמר לפני המלאך כי שגגה היא בש"צ הכתוב מדבר כי כל העושה מלאכת השם ומצותו הוא מלאך כמו שמצינו בגדעון ויקרא אליו מלאך ה' ואמרו זה פנחס...

ויהיה קדוש ממחשבות עבירה כ"ש ממעשה כי את לחם אלהיו הוא מקריב. וצריך שישמור עצמו מרשע כפי יכלתו שאם לא כן אין ראוי לספר חקיו של הקדוש ברוך הוא שנא' ולרשע אמר אלהים מה לך לספר חקי ודרשו במסכת סנהדרין לא תטע לך אשרה גבי פרנס שאינו הגון ואין לך פרנס יותר מש"צ שהוא מזהיר את העם בשיריו ובפיוטיו כדי לרצותם לאביו שבשמים...

5. ספר אור זרוע חלק א - הלכות שליח ציבור סימן קטז

...אבל כשהיא עת צרה כגון עצירת גשמים. או משלחת זאבים. או כל כיוצא בדבר. שהוא סכנת רבים וה"ה בראש השנה ויוה"כ צריך להיות אדם מופלג שירד לפני התיבה דתנן פ' סדר תעניות כיצד עמדו בתפלה מורידין לפני התיבה זקן ורגיל ויש לו בנין וביתו ריקן כדי שיהא לבו שלם בתפלה.

6. שולחן ערוך אורח חיים הלכות תענית סימן תקעט סעיף א

ומעמידים שליח צבור הראוי להתפלל בתענית אלו... ומי הוא הראוי להתפלל בתענית אלו, איש שהוא רגיל בתפלה, ורגיל לקרות בתורה נביאים וכתובים, ומטופל ואין לו, ויש לו יגיעה בשדה, ולא יהיה בבניו ובני ביתו וכל קרוביו והנלוים אליו בעל עבירה, אלא יהיה ביתו ריקן מן העבירות, ולא יצא עליו שם רע בילדותו, שפל ברך ומרוצה לעם, ויש לו נעימה וקולו ערב; ואם היה זקן עם כל המדות האלו, הרי זה מפואר; ואם אינו זקן, הואיל ויש בו כל המדות האלו, יתפלל.

7. שולחן ערוך אורח חיים הלכות ברכות השחר ושאר ברכות סימן נג סעיף ד

ש"ץ, צריך שיהיה הגון. ואיזהו הגון, שיהא ריקן מעבירות; ושלא יצא עליו שם רע אפילו בילדותו; ושיהיה עניו ומרוצה לעם; ויש לו נעימה; וקולו ערב; ורגיל לקרות תורה נביאים וכתובים.

8. משנה ברורה סימן נג ס"ק יב

צריך - דכתיב נתנה עלי בקולה ע"כ שנאתיה ואחז"ל זה ש"ץ שאינו הגון. והספרים האריכו מאד בגודל גנות הממנים ש"ץ שאינו הגון כי מונעים עי"ז טוב מישראל.

נקי מעבירות ושלא יצא עליו שם רע

1. תשובות הגאונים - שערי תשובה סימן נ (רבינו האי)

וששאלתם שליח צבור שיצא עליו שם רע ונחשד באשת איש או גנב או עשק **אם שב בתשובה מקבלין אותו ומתפללין אחריו ומ"מ ביום תענית אין מורידין אותו לפני התיבה** לפי שאין פרקו נאה שכבר יצא עליו שם רע מקודם...

2. שו"ת הר"י מיגאש סימן צה

...אם ריבון זה שיצא על ש"צ זה עודנו עליו ראוי לסלקו לפי שהתמדת יציאת הקול עליו הוא מאמת בו הפיסול... ואם היה הש"צ חשוד ובלתי הגון אין ראוי להתפלל אחריו, וכבר דרשו רז"ל בפסוק היתה לי נחלתי כאריה ביער נתנה עלי בקולה וגו' זה ש"צ שאנו הגון. אמנם אם היה הריבון על מה שעבר ועתה אינו חשוד ונראית עליו אותות התשובה והטוב אין מסלקין לסיבת מה שקדם שהואיל וכבר שב ותיקן דרכיו לא נשגיח על מה שכבר היה **ועיקר מה שאנו צריכין בש"צ שלא יצא עליו שם רע בילדותו הוא לענין היותו עובר לפני התיבה בתענית צבור בלבד** כמו שאמרו מעבירין לפני התיבה זקן ורגיל ופרקו נאה וביארו פרקו נאה שלא יצא עליו שם רע בילדותו **אבל בזולת זה מהתפלות לא נשגיח על זה אלא מכיון שראינו אותו עתה הולך בדרך ישרה ונראית עליו התשובה מותר להתפלל אחריו** ולא נביט אל מה שכבר עבר לפי שהתשוב' מקובלת לפניו כאמור שובו בנים שובבים ארפא משבותיכם.

3. בכור שור מסכת תענית דף טז עמוד ב (רבי אלכסנדר סנדר שור - פולין תל"ג [1673] - תצ"ז [1737]).

גמרא היתה לי נחלתי וגו' נתנה עלי בקולה וגו' זה ש"ץ שאינו הגון. ונראה הא דכל הפסוק נאמר בלשון נקבה על הש"ץ דידוע דכל תפלה נקרא רחמי שצריך הש"ץ לעורר הרחמים שהם מצד ימין שהוא דכורא כידוע ליודעי חן וש"ץ שאינו הגון לא די שאינו מעורר **צד דכורא אלא אפי' מהפך מדת הרחמים למדת הדין** שהוא מצד נוקבא ולכן קרי ליה בלשון נקבה נתנה וגו'.

4. רמ"א על השולחן ערוך סימן נג סעיף ה

הגה: ...מי שעבר עבירה בשוגג, כגון שהרג הנפש בשגגה וחזר בתשובה, מותר להיות ש"ץ. אבל אם עשה במזיד, לא, דמ"מ יצא עליו שם רע קודם התשובה (תשובת א"ז במסכת ברכות).

5. משנה ברורה סימן נג ס"ק יד

...ע"ש [א"ר]. וכתב שם עוד בשם משפט צדק דמי שהוא פסול מחמת עבירה פסול להיות ש"ץ אפילו באקראי **וכתב הפמ"ג דהיינו דוקא בשלא עשה תשובה.**

6. משנה ברורה סימן נג ס"ק טו

ושלא יצא וכו' - דוקא למנותו לכתחלה **אבל להעבירו ולסלקו אחר שהוחזק ש"ץ אין לנו כיון שלא נשמע עליו עתה מאומה מיהו כשיצא עליו עתה ש"ר והוא קלא דלא פסק אפילו יחיד מוחה עליו להעבירו** [כה"ג בשם ראב"ח] ועיין לקמן בסעיף כ"ה בבה"ל מה שכתבנו בזה **ואפילו אם נתברר בעדים שחטא אם עשה תשובה אין מעבירין אותו לכו"ע.**

7. משנה ברורה סימן נג ס"ק טז

בילדותו - אפילו נתברר לנו שעשה אז תשובה ע"ז הענין אפ"ה אין למנותו לכתחלה לש"ץ...

8. שו"ת שבט הלוי חלק א סימן רה ד"ה סימן נ"ג

סימן נ"ג מג"א סק"ח אלא דוקא שהי' מועד לעשות דברים שאינם מהוגנים וכו' ד"מ וצ"ע למה כ' רמ"א במזיד לא עכ"ל. ובעניויות יפלא דלא העתיק המג"א לשון הד"מ כולו, דשם איתא אלא דוקא שהי' מזיד ומועד לעשות דברים שאינם מהוגנים וכו' ונראה דה"ק דעל רציחה דבזה איירי שם אסיק אלא דוקא מזיד, **ועל שאר דברים שאינם מהוגנים נפסל במועד דוקא** והוא"ו הוא וא"ו המחלק כמו או והכי מסתבר דברציחה ל"ב שירצח ג"פ דבעבירה חמורה כה"ג בפ"א די לפסול, אבל שאר דברים שאינם מהוגנים שאינם חמורים כ"כ כמו רציחה מועד דוקא תדע דודאי לשון דברים שאינם מהוגנים אינו נופל ארציחה ז"פ כנלענ"ד, ועיין במקור הדין בתשו' אור זרוע בס' א"ז סי' קי"ב ע"ש בסו"ד.

9. אליה רבה סימן נג אות ט (וכן פסק כוונתיה בכף החיים או"ח סימן נג אות כז)

עוד משמע בכל בו שם דהא דפסיל במזיד אף ששב בתשובה, היינו בתענית אבל בשאר ימות השנה מותר אפילו למנותו לכתחילה, וכהאי גוונא כתב מהרא"ם בתשו' סי' (פ"ו) [פ"ח].

10. שו"ת יביע אומר חלק י - אורח חיים סימן ח

...אם חזר בתשובה שלימה והעיד עליו יודע תעלומות לבל ישוב עוד לכסלה, יכולים למנותו כשליח צבור, שאין לך דבר העומד בפני התשובה. ושב ורפא לו. וכמו שהעלה הגאון מהר"א ששון בשו"ת תורת אמת (סי' קנז), שאם חזר בתשובה יכולים למנותו לשליח צבור קבוע. ע"ש. ועל כל שלומי אמוני ישראל לחגור בעוז מתניהם ולמנות עליהם אך ורק איש ירא ה' אשר במצותיו חפץ מאד. והשו"ת יקבל תפלתם ברצון. ויחיש לגאלינו גאולה שלימה. אמן.

11. פניני הלכה תפילה פרק ד, א - הראוי להיות שליח ציבור

החזן מנהיג את התפילה... לפיכך צריך שיהיה החזן הגון, בעל שם טוב, ענין, רצון לחביריו, קולו נעים ורגיל לקרוא בתורה, בנביאים ובכתובים (תענית טז, א; שו"ע נג, ד). במיוחד יש להקפיד על כך בימים הנוראים ובימי התעניות, שאז אנו מתפללים ומתחננים לפני הקב"ה שימחל לנו על חטאינו ויצילנו מן הצרות ויקרב את גאולתנו, ואם יהיה פגם בחזן, תפילת הציבור לא תעלה יפה (רמ"א או"ח תקפ"א, א).

בזמן חז"ל אסור היה לכתוב סידורים, משום שרק דברים שבכתב, היינו תנ"ך, הותר לכתוב, אבל דברים שבעל פה... אסור היה לכתוב (תמורה יד, ב). ואז תפקידו של החזן היה חשוב מאוד, מפני שהיה צריך לומר את כל התפילה בקול רם, כדי להוציא את הרבים ידי חובתם. והיו בוחרים חזן קבוע לתפקיד נכבד זה, וכל מה שאמרו לגבי החזן בתעניות שייך גם לגבי החזן הקבוע. ולכתחילה היה צריך שכל אחד ואחד מן הציבור יסכים למינוי החזן, מפני שהוא היה מוציא ידי חובתו. אולם כיום, שיש לכולם סידורים, תפקידו של החזן פחות חשוב, ואין נוהגים לבחור חזן קבוע לכל השנה, אלא בכל יום אדם אחר עובר לפני התיבה, ולכן פחות מדקדקים בבחירת החזן (שו"ע נג, יט, מ"ב נג, נג).

ואף על פי כן צריכים הגבאים להשתדל שהחזנים העולים לפני התיבה יהיו הגונים, שומרי תורה ומצוות, ושהציבור יסכים שיהיו שלוחיו בתפילה, מפני שהם אומרים בשליחותו את חזרת הש"ץ והקדישים (ע' כה"ח נג, פו). ובתפילות שבת ויום טוב, שבהם נוהגים שהחזנים שרים ומזמרים חלקים מהתפילה, צריכים להשתדל שהחזנים יהיו בעלי כשרון מוזיקלי וקול ערב.

12. איגרת השמד לרמב"ם

...וגם כן אינו ראוי להרחיק מחללי שבתות ולמאוס אותם, אלא מקרבם ומזרזם לעשית המצוות, וכבר פירשו רבותינו זכרונם לברכה, שהפושע אם פשע ברצונו כשיבוא לבית הכנסת להתפלל מקבלים אותו ואין נוהגים בו מנהג בזיון, וסמכו על זה מדברי שלמה עליו השלום (משלי ו' ל'): "לא יבזו לגנב כי יגנוב למלא נפשו כי ירעב", אל יבזו לפושעי ישראל שהם באים בסתר לגנוב מצוות.

13. שולחן ערוך אורח חיים הלכות ברכות ושאר ברכות סימן נג סעיף ה
אם אין מוצאין מי שיהיה בו כל המדות האלו, יבחרו הטוב שבצבור בחכמה ובמעשים טובים...

14. מעשה רב מהרב צבי פסח פרנק¹

וכך מספר הגר"י זילברשטיין:

שמעתי סיפור מדהים שהתרחש בבית מדרשו של הגרצ"פ פרנק זצ"ל, רבה של ירושלים... הגרצ"פ התגורר ברחוב מלאכי 28 בירושלים והתגורר בדירה חד-קומתית. בכניסה לביתו היה פרזדור קטן שבו היו מתפללים מדי יום שחרית, מנחה וערבית. המתפללים היו מגיעים כמה דקות לפני התפילה, והיו יושבים ומדברים עם הרב שיחות חולין של תלמידי חכמים. יום אחד, כאשר הגרצ"פ ישב ושוחח עם האנשים, נפתחת הדלת בטריקה, והנה נכנס אדם עם רעמת שיער גדולה, ללא כיפה, ולבוש במכנסים קצרים, כפי שהיו לבושים באותו זמן. 'מתי מתפללים מנחה?' - שאל האיש את הרב, והגרצ"פ השיב: 'בעוד עשר דקות'. לאחר עשר דקות מגיע האדם ההוא, שעדיין היה לבוש במכנסים הקצרים, ועל ראשו הונחה כיפה מקומטת... הוא ניגש אל הרב, ושאל: 'האם אפשר להתפלל לפני העמוד?' והגרצ"פ השיב: 'בבקשה'. האדם ההוא לבש טלית, ניגש אל העמוד, והתפלל מנחה, ולאחר מכן גם מעריב, וכמובן אמר קדיש, בתום התפילה שאל מתי מתפללים שחרית, ולאחר שהרב השיב לו שהזמן הוא בשעה 7, הלך האיש בלי לומר מילה.

כמה מאנשי המנין שאלו את הגרצ"פ כיצד זה שהניח לאדם ההוא להתפלל לפני העמוד, והרב השיב שמי שאינו מרוצה יכול להתפלל במקום אחר... במנין היו כמה ת"ח, ומאחר והם שאלו את הרב בדרך-ארץ בנוסח 'ילמדנו רבנו', ו'תורה היא וללמוד אנו צריכים', השיב הגרצ"פ ואמר, שהחליט לתת לו להתפלל לפני העמוד 'כי אם אני לא הייתי נותן לו, אף אחד לא היה נותן לו...'.¹

¹ <https://www.kikar.co.il/263541.html>

עכשיו קרה משהו. למחרת הגיע שוב האדם ההוא, אבל היה כבר לבוש במכנסיים ארוכים, וחבש לראשו כיפה יפה... הניח תפילין והתפלל תפילת שחרית לפני העמוד, ולאחר התפילה עזב מיד את המקום בלי שתהיה אפשרות לשאול אותו מי הוא. כך נמשך הדבר כשבועיים. הוא הגיע לתפילה פעמיים בכל יום, ומיד בגמר התפילה הלך לדרכו.

יום אחד הוא נשאר כמה דקות לאחר התפילה, והרב רמז לו לגשת אליו. הוא ניגש, והרב שואל אותו לזהותו, והוא - במקום להשיב - אומר: 'הרב, ניצחת אותי!!!' הגרצ"פ היה מופתע, ושאל הרי לא דיברתי אתך מעולם יותר משתי מילים? ואז השיב האדם ההוא ואמר: הרב בוודאי זוכר את אותו יום שבאתי לכאן בפעם הראשונה להתפלל; זה היה היום שבו נפטרה אימי שהיתה בת 96 ואני אהבתי אותה מאוד. אני עצמי מתגורר בקיבוץ 'קליה', סמוך לים המלח, ואינני דתי.

הוא ממשיך ומספר, שאימו קראה לו לפני שנפטרה, וביקשה ממנו שיבטיח לה שיאמר עליה קדיש. נתתי לה תקיעת כף, אבל לאחר ההלוויה עשיתי לי סימן: אני נכנס לבית הכנסת הראשון שייקלע בדרכי; אם יתנו לי להתפלל לפני העמוד כמו שאני, עם המכנסיים הקצרים, אמשיך להתפלל ולומר קדיש, ואם לא - לא רק שהייתי נקי משבועתי, ולא אומר קדיש, אלא גם... (וכאן נקט בדברים שהתכוון לעשות, שהיו בבחינת התפקדות והשתמדות של ממש). בזה שאפשרת לי להתפלל, כבוד הרב, ניצחת אותי!!!, הגרצ"פ חיבק אותי, ואמר: אוי!!! אני לא זכיתי לכיבוד-אם שכזה!!! האדם התחיל לבכות בקול, ובדמעות שלישי, ועזב את הבית, ושוב לא הגיע במשך כמה שבועות.

הגרצ"פ החל כבר להצטער וחשב אולי לא היה צריך לומר לו אף מילה... אבל, לאחר כמה שבועות הגיע היהודי, ועכשיו היה כבר לבוש בחליפה ובמגבעת, ומסופר כהלכה, כיהודי חרדי ממש. 'לאחר שהרב חיבק אותי ואמר את מה שאמר, קיבלתי זעזוע, והחלטתי לחזור בתשובה שלימה. נסעתי לקיבוץ, חיסלתי שם את כל עסקיי, ועכשיו אני יהודי ירא ושלם!!!'

גילו ומעמדו האישותי של שליח הציבור

1. אורחות חיים חלק א הלכות תפלה אות עח

וצריך לדקדק שיהיה בשניו כמספר שני העובדים עבודה מכ"ה שנה ולמעלה². והמצוה מן המובחר מן "שנה שאז הוא בחצי ימי הזקנה ולבו נכנע ונשבר יותר.

2. אורחות חיים חלק א הלכות תפלה אות עח

ונהגו שאין מתפלל אלא מי שהוא נשוי אשה דומיא דכ"ג שאז"ל שצריך שיהיה לו אשה לשומרו מן החטא כדאמרינן התם דיינו שהן שומרות אותנו מן החטא ודרשו ז"ל עיר קטנה ואנשים בה מעט זה צבור ובא אליה מלך גדול זה הקדוש ברוך הוא ומצא בה איש מסכן וחכם ומלט הוא העיר בחכמתו זה ש"צ.

3. רמ"א על השולחן ערוך אורח חיים הלכות ראש השנה סימן תקפא

הגה: ...וידקדקו לחזור אחר שליח צבור היותר הגון והיותר גדול בתורה ומעשים שאפשר למצוא, שיתפלל סליחות וימים נוראים; ושיהא בן שלשים שנים, גם שיהא נשוי (כל בו). מיהו כל ישראל כשרים הם, רק שיהיה מרוצה לקהל.

4. משנה ברורה סימן תקפא ס"ק יג

שיהא נשוי - דומיא דכה"ג שהיו מכינים לו אשה אחרת ושתהיה לו אשה לשומרו מן החטא. ופשוט דאם מזדמן לו שנים אחד שהוא בן תורה וירא חטא ואין לו אלו הפרטים והשני הוא איש פשוט והוא נשוי ויותר מן שלשים הבן תורה קודם.

5. משנה ברורה סימן נג ס"ק יח

...כתב בפמ"ג בסימן תקפ"א ס"א איתא דבר"ה ויה"כ בעינן שיהא נשוי ובן שלשים ומשמע בשאר ימות השנה אפילו אינו נשוי מ"מ נ"ל דנשוי קודם לבחור ואפילו אם נתמלא זקנו.

6. שו"ת יחיה דעת חלק א סימן נב

וראה בשו"ת שביתת יום טוב (חאו"ח סי' י')... שבאמת אף הכל בו עצמו לא כתב אלא כשיש לפנינו שני אנשים שכל אחד מהם ראו למנותו שליח צבור, ושניהם שקולים בתורה ובחכמה ובמעשים טובים, אז נהגו להעדיף את הנשוי על הרווק, אבל אם האחד גדול מחבירו בתורה ובמעשים טובים, גם הכל בו יורה יורה ידין ידין שיש להעדיף את הגדול מחבירו בתורה ובמעשים טובים אף על פי

² שו"ת יחיה דעת חלק א סימן נב: [נ"א"ה, ר"ל לויים, וכמ"ש (במדבר ח' כ"ד) זאת אשר ללויים מן חמש ועשרים שנה ומעלה יבא לצבוא צבא בעבודת אהל מועד. אבל כהנים כשרים לעבוד משיבאו ב' שערות, וכמבואר בספרי ר"פ בהעלותך. ובחולין (כ"ד ע"א). ואף על פי שגם בלויים אין השנים פוסלים אלא באהל מועד שבמדבר, וכמ"ש בספרי ובחולין שם, וכן פסק הרמב"ם (בפרק ג' מהל' כלי המקדש הלכה ח'), אין זה אלא לסמך בעלמא ודו"ק].

שאינו נשוי. ואם הוא ש"צ קבוע מכבר ונתאלמן אין להורידו אפילו מפני מי שגדול ממנו בחכמה ובמעשים טובים, וכמ"ש הפני משה שם (ח"ב סי' כ"ד) עכת"ד...

(וכיוצא בזה כתב בשו"ת שואל ונשאל ח"א סי' י"ט, לענין ש"צ שהוא פחות מגיל שלשים). וראה עוד בשו"ת כנסת הגדולה (סי' תרי"ט הגהות בית יוסף אות ו') שכתב, שראה בקושטא כמה תלמידי חכמים רווקים שהיו עוברים לפני התיבה להתפלל ביום הכפורים בפני גאוני עולם, ולא היו פוצים פה למחות על כך... ולכן אם הש"צ תלמיד חכם שעוסק בתורה וירא ה' מרבים, אף על פי שאינו נשוי עדיף למנותו לשליח צבור לימים נוראים, יותר מש"צ אחר נשוי שאינו בן תורה כמוהו, וכדברי האחרונים הנ"ל, אשר דבריהם נכוחים למבין וישרים למוצאי דעת.

1. משנה מסכת מגילה פרק ד משנה ו

קטן קורא בתורה ומתרגם אבל אינו פורס על שמע ואינו עובר לפני התיבה ואינו נושא את כפיו...

2. תלמוד בבלי מסכת חולין דף כד עמוד ב

ת"ר: נתמלא זקנו, ראוי ליעשות שליח ציבור ולירד לפני התיבה ולישא את כפיו.

חידושי הרמב"ן מסכת חולין דף כד עמוד ב

נתמלא זקנו ראוי ליעשות שליח צבור וירד לפני התיבה... ואי קשיא הא דתנן במגילה קטן פורס על שמע אבל אינו יורד לפני התיבה ואינו נושא את כפיו עד שיביא שתי שערות אלמא משיביא שתי שערות יורד לפני התיבה ונושא את כפיו, לא קשיא **דהתם יורד בשצריכין לו ואין שם אחר אבל אינו כבוד לציבור** ואינו ראוי להם למנותו שליח צבור קבוע לירד לפני התיבה ולישא כפיו עד שתתמלא זקנו, והיינו דקתני ראוי ליעשות שליח צבור וירד לפני התיבה ולא קתני נתמלא זקנו יורד לפני התיבה.

3. חידושי הרשב"א מסכת מגילה דף כד עמוד א

ואינו עובר לפני התבה. תימה דהכא משמע דדוקא קטן הא גדול שהביא שתי שערות עובר ואלו בפ"ק דחולין בסופו תניא נתמלא זקנו ראוי ליעשות שליח צבור ולירד לפני התיבה ולישא את כפיו אלמא עד שיתמלא זקנו לא, וי"ל **דהתם ליעשות שליח צבור קבוע ולירד לפני התיבה תדיר הא באקראי ולעתים כל שהביא שתי שערות מותר...**

4. שולחן ערוך אורח חיים הלכות ברכות השחר ושאר ברכות סימן נג סעיף ו

אין ממנין אלא מי שנתמלא זקנו, מפני כבוד הציבור. אבל באקראי, משהביא שתי שערות ויכול לירד לפני התיבה, ובלבד שלא יתמנה מפי הציבור או מפי ש"ץ הממנה אותו להקל מעליו להתפלל בעדו לעתים ידועים.

5. משנה ברורה סימן נג ס"ק כד

באקראי - כ"ז בשאר ימות השנה אבל **בתעניות ובר"ה ויוה"כ אפילו באקראי אין מורידין למי שלא נתמלא זקנו** וגם בזה אין להקל אפילו ע"י מחילת הציבור.

6. רמ"א על השולחן ערוך אורח חיים הלכות ברכות השחר ושאר ברכות סימן נג סעיף ה

הגה: ואם היה כאן עם הארץ זקן וקולו נעים והעם חפצים בו, ובן י"ג שנה המבין מה שאומר ואין קולו נעים, הקטן הוא קודם (מרדכי ספ"ק דחולין)...

7. ביאור הלכה סימן נג סעיף ו ד"ה * יוכל לירד

כתב בפמ"ג סימן קל"ב **דאפילו אם הוא אבל לא ירד לפני התיבה בקבע אם לא נתמלא זקנו** וכו' עיין שם ונ"ל **דלענין תפלת ערבית יש להקל אפילו בקבע** דהא אין מחזירין התפלה רק שאומר קדיש וברכו וידוע דעת הרמב"ם שמחלק בין פריסת שמע לירידה לפני התיבה כמו שכתב הלח"מ דלדעת הרמב"ם אין לחלק בין קבע לארעי רק כמו שכתבנו וכן כתב הפר"ח והפמ"ג וישועת יעקב לדעת הרמב"ם ואח"כ מצאתי שכן ג"כ דעת בה"ג וגם **מסתמא מוחלין הציבור להאבל** ויש לצרף בזה ג"כ דעת הב"י והש"ג שמקילין בזה כנ"ל.

8. שו"ת שיבת ציון סימן יח (רבי שמואל לנדא בנו של הנודע ביהודה).

...אך כוונת אאמ"ו הגאון צ"ל במה שכתב שפשט המנהג היינו גוף הדבר שמניחים לעבור לפני התיבה כשנעשה גדול אף על פי שלא נתמלא זקנו אפי' שלא באקראי ולרוב הפוסקים אינו רשאי לירד לפני התיבה לעתים ידועים כי אם מי שיש לו זקן או שהגיע לכל הפחות לי"ח שנים כמו שפסק מרן הב"י ובש"ע או"ח סי' נ"ג סעיף ח' וכן כתב מור"ם בהג"ה שם והוא מתשובת הרשב"א והרא"ש אמנם אצלנו פשט המנהג **שלא לדקדק בזה, ונהגו שמניחים נערים כשהם אבלים על או"א להתפלל כל ימי החול בשנת אבלם אף שלא הגיעו לי"ח שנה ואין להם זקן וטעמא דמילתא שהציבור מוחלים ע"ז ולפי מנהג הזה רשאי להתפלל** תיכף כשנתמלא לו י"ג שנה דאז מיקרי גדול ע"פ הדין כדברי המ"א הנ"ל.

9. פניני הלכה תפילה פרק ד הערה 3

...אלא שצריך לדעת שאכן לדעת הרמב"ם הציבור יכול למחול על כבודו, אבל לדעת הרא"ש אין הציבור יכול לוותר בזה (מפני שיש בזה גם כבוד שמים). ועוד דנו לגבי ישיבה של צעירים, שכתב בבית ברוך כט, מה, שכיוון שכולם צעירים, ודאי מוחלים על כבודם. ושוב, דבריו יצדקו אליבא דהרמב"ם בלבד. ועוד שאם יש שם בני חמש עשרה ושש עשרה, כמעט תמיד יש ביניהם שנתמלאו זקנם. וכיוון שהדבר בספק, יחליט הרב לפי העניין.

10. סדר רב עמרם גאון (הרפנס) סדר תפילה

ותו שאילו מקמי רב נטרונאי גאון: מקום שאין מי שרגיל לירד לפני התבה אלא אחד, ופעמים שטרוד במלאכה ויש נערים שהגיעו לשמונה עשרה שנה ולשבע עשרה ולא נתמלא זקנם, מהו שיעשו שלוחי צבור ויוציאו רבים ידי חובתן ואל יבטלו מן התפלה.

והשיב כך ראינו. שזה שאחז"ל אינו עובר לפני התיבה ואינו נושא את כפיו עד שיתמלא זקנו, כך מצוה מן המובחר, וכמה דאפשר להוי גברא מליא טפי עדיף מן ינוקא, אבל בודאי במקום מיבטל מן קדושה וברוך וימלוך ויהי, לא מבעיא בן שמונה עשר ובן שבע עשרה דודאי מוציאין, אלא אפילו בן י"ג שנה ויום אחד, בלא אפשר נעשה שליח צבור, דקא אמרינן זה הכלל כל שאינו מחויב בדבר אינו מוציא הרבים ידי חובתן, אבל בן י"ג שנה ויום אחד, בלא אפשר שפיר דאמי.

11. שולחן ערוך אורח חיים הלכות ברכות השחר ושאר ברכות סימן נג סעיף ז

אם אין שם מי שיוודע להיות ש"ץ, כי אם בן י"ג ויום א', מוטב שיהא הוא ש"ץ משיבטלו מלשמוע קדושה וקדיש.

12. מסכתות קטנות מסכת סופרים פרק יד הלכה יג

קטן שאמר, מבן שתים עשרה שנה ולמעלה פורס על שמע. והעובר לפני התיבה והנושא את כפיו, עד שיהא בן עשרים שנה ובעל זקן; אבל אם אין לו זקן, והוא בן עשרים, אף על פי שנראה כסריס, ויש אומרים אפילו סריס עצמו מותר; אבל אם עלה זקנו, אפילו מבן שמונה עשרה, מותר לעבור לפני התיבה ולישא את כפיו.

13. בית יוסף אורח חיים סימן נג

...שכל שניכר בו שהגיע לכלל שנים שראוי להתמלאות זקנו נתמלא זקנו קרינן ביה וכן יש לדקדק ממה שכתב הרמב"ם בפרק ט"ו מהלכות תפילה (ה"ד) כהן נער לא ישא את כפיו עד שיתמלא זקנו משמע דדוקא כשלא נתמלא זקנו מחמת נערות קאמר דלא ישא את כפיו הא אם הוא גדול שראוי שתתמלא זקנו אף על פי שאין לו זקן כלל... כנתמלא זקנו חשיב... וכתוב בנמוקי יוסף פרק הקורא עומד בשם הגאונים דמי שאין לו רק זקן מועט כיון שהוא בן שנים כמי שנתמלא זקנו דמי.

14. שולחן ערוך אורח חיים הלכות ברכות השחר ושאר ברכות סימן נג סעיף ח

מי שאינו בעל זקן, כל שניכר בו שהגיע לכלל שנים שראוי להתמלאות זקנו, נתמלא זקנו קרינן ביה. הילכך בן כ' שנה, אף על פי שאין לו זקן, ממנין אותו. הגה: וכן אם היה לו זקן, אפילו מעט, קרינן ביה נתמלא זקנו אם הוא מבן י"ח ולמעלה (ב"י בשם מ"ס פ"ד ונ"י פ' הקורא עומד).

15. שולחן ערוך אורח חיים הלכות ברכות השחר ושאר ברכות סימן נג סעיף ט

סריס, י"א שמותר למנותו אם הוא בן עשרים.

העלות קטן לשליח ציבור

16. בית יוסף אורח חיים סימן נג

ומדברי רבינו ודברי המפרשים שכתבתי משמע בהדיא שקטן אינו רשאי לירד לפני התיבה אפילו באקראי בעלמא. ויש לתמוה על מה שנהגו שקטן יורד לפני התיבה במוצאי שבתות להתפלל תפלת ערבית ואפשר לומר דלא הקפידו חכמים אלא בתפלת שחרית שיש בברכת יוצר ובתפלה קדושה וגם שצריך שליח ציבור לחזור התפלה להוציא הרבים ידי חובתן וקטן כיון דלאו בר חיובא הוא אינו מוציאם כדתנן כל שאינו מחוייב בדבר אינו מוציא את הרבים ידי חובתן. ושמעתי שהרב ה"ר יוסף אבודרהם קרא תגר על מנהג זה שנהגו הקטנים לירד לפני התיבה במוצאי שבתות והסכים על ידו הרב הגדול מה"ר יצחק די ליאון ז"ל לבטל המנהג ומצאתי להרשב"א שכתב בתשובה (ח"א סי' רלט) בשם הראב"ד דטעמא דתנן דקטן אינו פורס על שמע ואינו עובר לפני התיבה דכיון דברכות ותפלות דרבנן נינהו וקטן שהגיע לחינוך דרבנן הוי אמינא אתי דרבנן ומפיק דרבנן קמ"ל דמשום כבוד הצבור לא עבדינן גנאי הוא לצבור שהקטן מוציאן עכ"ל. ולפי טעם זה יש מקום למנהג לומר שהצבור מוחלים על כבודם ואפילו למאי דפירש רש"י דטעמא דמתניתין משום דכל שאינו מחוייב בדבר אינו מוציא את הרבים ידי חובתן איכא למימר דתפלת ערבית שאני דרשות היא (ברכות כז:).

17. שולחן ערוך אורח חיים הלכות ברכות השחר ושאר ברכות סימן נג סעיף י

יש ללמוד זכות על מקומות שנוהגים שהקטנים יורדין לפני התיבה להתפלל תפלת ערבית במוצאי שבתות. הגה: ובמקומות שלא נהגו כן, אין לקטן לעבור לפני התיבה אפילו בתפלת ערבית, אפילו הגיע לכלל י"ג שנים ביום השבת אין להתפלל ערבית של שבת, דהרי עדיין אין לו י"ג שנה (מהרי"ל).